

Zingen over rampen

Het lied als nieuwsverspreider en troostverschaffer

Zingen over rampen is al eeuwenoud. Bij overstromingen, branden of insectenplagen gingen zangers de straat op om het sensationele nieuws te verspreiden. Maar ze wilden het publiek ook een morele les meegeven. Nieuw onderzoek laat zien waarom er bij rampen zoveel gezongen werd.

Lotte Jensen is hoogleraar Nederlandse literatuur- en cultuurgeschiedenis aan de Radboud Universiteit Nijmegen.

Lied op de Watersnood van 1825. Te zingen op 'een treurige wijs'. Bovenaan twee voorstellingen van de watersnood in Noord-Holland en de dijkdoorbraak bij Durgerdam. Prent gemaakt door Hendrik Numan. Collectie Rijksmuseum.

*Wat droefheid, angst en schrik,
Treft tans ons Nederlanden,
Terwijl elk oogenblik,
Door Stormen aan ziet randen,
Een hoge Watervloed,
Scheurd Dam en Dijk van een,
En waar men zich ook spoed,
't Is klagen en geweën.*

Zo opende een lied over de watersnood van 1825. Dat jaar werd Nederland getroffen door een ramp van gigantische omvang. Grote delen van Nederland liepen onder water. Er vielen maar liefst 380 doden en er verdronken 16.700 runderen. De totale schade liep in de miljoenen guldens. Het lied beschreef in 24 couplet-

ten hoe de overstroming in Noord-Holland was verlopen, van dorp tot dorp en van stad tot stad. Zo was het plaatsje Landsmeer volledig weggespoeld en in Holysloot dreven overal lijken rond. Geen vrolijk thema, maar in vroeger tijden was het heel gewoon om over rampen te zingen. Iedere denkbare ramp kwam aan bod: van scheepsrampen tot insectenplagen, van runderpest tot overstromingen. In een groot onderzoeksproject aan de Radboud Universiteit Nijmegen bestuderen we hoe de Nederlandse samenleving in het verleden met rampen omging. Hiervoor gebruiken we allerlei soorten bronnen, zoals preken, kranten, toneelstukken, gedichten en verhalen. Lieder vormen daarbinnen een aparte categorie, allereerst omdat er een muzikale component aan is verbonden. Zingen is een fysieke activiteit, waarbij stem en lichaam betrokken zijn. Lieder zijn bovendien bij uitstek geschikt om emoties op te roepen: het is bekend dat muziek een troostrijke rol kan spelen bij het verwerken van traumatische gebeurtenissen. Niet voor niets speelt muziek bij begrafenissen en andere plechtigheden zo'n belangrijke rol. Globaal vervulden ramplieden vier verschillende functies: ze verspreidden het nieuws, ze brachten een morele boodschap over, ze versterkten het saamhorigheidsgevoel en ze hadden een esthetische functie.

Verspreiding van nieuws

Ramplieden bevatten tal van concrete gegevens over het tijdstip en de plaats van de ramp en het precieze verloop van de gebeurtenissen. Zangers brachten de liederen ten gehore op markten, pleinen en andere openbare gelegenheden. Op die manier kon het nieuws zich snel verspreiden; ook mensen die niet konden lezen vernamen zo wat er gebeurde was.

De liederen bevatten veel informatie. Dat blijkt al uit bovengenoemd watersnoodlied uit 1825, waarin per plaats de gevolgen van de ramp werden beschreven. Het was voor de toehoorders net alsof ze de krant lazen, maar dan in gezongen vorm en op rijm gezet. Een ander voorbeeld is een 'Treur-Zang', bijvoorbeeld die over de schouwburgbrand van 1772 in Amsterdam. Alle achttien slachtoffers werden uitgebreid gememoreerd:

Een brand breekt uit in de Amsterdamse schouwburg op 11 mei 1772. Er komen achttien mensen om het leven.

hun namen, functies en hun afkomst. Zo wist iedereen wie er precies waren omgekomen. Een van de slachtoffers was de toneelmeester, meneer Brinkman. Aan zijn poging het hoofgebouw te redden werd een hele strofe gewijd:

*Brinkman, de Meester van 't Toneel,
Wiens Glorie nooit zal enden,
Ofschoon hij viel het Graften deel
Door 't geen hy aan ging wenden
Ter Redding van dit Hoofgebouw.*

In het lied werd geen onderscheid naar stand gemaakt: de brand had willekeurig slachtoffers gemaakt en was voor iedereen even rampzalig. Al even gedetailleerd was het 'Treur-lied op de droevige en akelige toestand van de laatste Dag in 't jaar 1790'. Dit droevige relaas beschreef de catastrofe die zich op 31 december 1790 in Amsterdam had voltrokken. Op oudejaarsdag hing er zo'n dikke mist in de stad dat tientallen personen te water raakten en verdronken:

*Wel veertig mensen zo men zyt,
Die raakte om het Leeven,
En nog wel vyftig zyn bevryd
Die daar nog hulpe kreegen.*

Er was echter een duidelijk verschil met de manier waarop dit nieuws in de kranten werd gepresenteerd. De liederen hadden een veel sensationeler karakter en stonden uitgebreid stil bij de tragische gevolgen van de ramp. Er was ook veel meer aandacht voor het persoonlijke leed van de slachtoffers. Zo was een zoon op weg naar het huis van zijn vader, maar hij verdronk pal voor diens deur. Een dienstmeid raakte samen met een klein kind op de arm te water. En een minnaar raakte helemaal buiten zinnen toen het lichaam

van zijn aanstaande bruid uit de grachten werd gevestigd. Op deze manier werd ingespeeld op de emoties van het publiek, want wie kon het drooghouden bij het horen van zoveel ellende?

Het gezongen nieuws beperkte zich niet alleen tot Nederland, ook buitenlandse rampen werden bezongen, zoals het 'Treur-lied over de verschrikkelijke aardbeving tot Lissabon, en andere plaatsen in Portugal', die in 1755 plaatsvond. De tekst vermeldde dat 50.000 mensen de dood vonden en veel huizen ingestort waren. Er waren ook twee strofen gewijd aan koning Jozef I van Portugal. De vorst ontsnapte aan de dood, omdat hij in een buitenverblijf op vakantie was. Verder was er aandacht voor de tsunami die op de aardbeving volgde, waarbij Bilbao, Cadiz en Genua werden getroffen.

Ook over de overstromingen in Dantzig en Riga (1829), de aardbeving op Martinique (1839) en de schouwburgbrand in Wenen (1881) werd gezongen. Steevast werd benadrukt dat de Nederlanders zich gelukkig mochten prijzen dat God hen had gespaard. Ze moesten dan wel blijven bidden ►

De aardbeving in Lissabon in 1755 had een kracht van 9 op de schaal van Richter. Daarop volgde een tsunami. Er vielen tienduizenden doden en de stad was verwoest.

Trefte ons het oogenblik,
Doer Stormen aan 't rinden,
Een hooge Watervloed,
Scheurd Dam en Dijk van een,
En waar men zich ook spoed,
't Is klagen en gween.

Noordhollands vrugbaar oord,
Is als een Zee herboren,
't Is alles wat men hoort,
Dat alles is verlooren,
Men ziet geen Landen meer,
De Heizen zijn vernield,
Door dit noodlottig Weer,
Is Mensch en Vee onvield.

Landmeer is weggevoeld,
En in dien Vloed gezonken,
En hoe men zich ook wendt,
Is alles is verdronken,
Blijft geen Mensch nog leest,
Blijft 't het Leven af,
Van elk was dus herneest,
Voor wrake Kamp en straf.

Schierrendom die moest ook
In deze Rampvloed deelen,
't Is niet als Acht en was,
Oen Hoop kan hun dus heelen,
Al Neen! het woest geweld,
In deze lange nood,
Blijft alles reer geweld,
Daar men geen bijstand bood.

Welast de Oorlof,
Moest voor die ramp haer
Een Dood in dien Vloed
't Was al bemeld met lede
Ramp en Vloed

en dankbaarheid tonen. Dit brengt ons op de tweede functie van de liederen: het overbrengen van een morele les.

Vromer leven

Het nieuws in de liederen werd vrijwel altijd gekoppeld aan een godvruchtige boodschap: mensen moesten vromer gaan leven om te voorkomen dat God hen met nieuwe rampen zou straffen. Met deze godvrezende boodschap opende bijvoorbeeld een lied uit 1624, over de doorbraak van de Lek bij Vianen:

*Als men schreef seshien hondert
En vierentwintich Iaer
Heeft Gods oordeel ghedondert,
Door een Water-vloet swaer
Daar deur Godt toonde claer
Dat hy was seer verstoort
Om dat elck voor en naer,
Inde zonden ginck voort.*

De auteur van dit lied was de Haarlemse doopsgezinde predikant Leenaert Clock. Hij vergeleek de watersnood met de zondvloed om het publiek extra angst in te boezemen. Op deze manier benadrukte Clock dat God met deze watersnood de mens wilde straffen voor zijn zonden.

Een lied uit de achttiende eeuw over de sprinkhanenplaag rond Zevenbergen.
Bron: Meertens Instituut.

De ware en pertinente beschryving van de plage en straffe des Heere, die het Land van Zevenbergen overgekomen zyn door de Sprinkhanen, gelyk ons de Amsterdamsche Courant van den 19 September 1747. op de volgende wyze komt te vermelden.

ZEVENBERGEN den 22 Augusty.

Van de onnoemlyke meenigte Sprinkhanen die se onlangs hier te Lande hebben laten zien, en oogichynlyk gisteren te Raugeloff moeten neergevallen zyn, heeft men de volgende opmerkingen gemaakt: dezelve hebben 2 vooruits vieters die de groote van een Duyf hebben, en zyn in 2 partyen verdeeld, zy zyn in 't Bellegich en Banoffiche neergeftrcken alwaer zy een nacht bleven, en den volgenden morgen, zynde voorleden zondag, zyn zy te Peaska, Maraduk, Grosbendoll, Schurinz en Kukinisch gekomen, des maendagse te Irrigg. Riviaz, Pau ovafes, Jaseck, Pefchenova en Schullom, op welke plaetzen zy al het gras en het korn hebben afgegeeten: en gisteren vervolgden zy haer weg over Keuge off, en Gualmo na Pactins: dezelve hebben 3 uren na maikander in een dikke zwerm gevlogen, en zig ter lengte van 4 mylen weegs verspreyd: haer vlygt is zoo snel en ongellyymig geweest dat dezelve een wind veroorzaekte waer door de bovenste takken der boomen beweegden, en de scheen niet anders oidaer zyn een wolkebreuk gevallen zyn na dat zy gevaafteerd waren, want de lucht wierd soo duyfter dat men meikander geen 20 treden ver zien konde: dit ongedierte vegt geweldig onder malvander, in voege men een groote meenigte van dezelve dood en gequet vint leggen. P. S. Op het vertrek der post ziet men een andere zwerm mede in 2 partyen verdeeld, in en buyten Varofch, de

Doordrenkt van een religieuze moraal was ook een lied uit 1747 over een sprinkhanenplaag die op 22 augustus van dat jaar de omgeving van Zevenbergen had getroffen. Drie uur lang was het land belaagd door een dikke zwerm sprinkhanen, wat tot grote angst onder de bevolking leidde. Het werd op slag zo donker, dat niemand meer iets kon zien. De gevleugelde beesten aten alle gewassen op en lieten een ravage achter. Al die ellende kon maar tot één conclusie leiden: eenieder moest zich bekeren om nieuwe rampen te voorkomen.

*Kom laet ons God vallen te voet
Ach Menschen rijk en armen,
Want hy is vol genaden goed
En zal hem wis onfarmen
Over ons alle groot en kleyn.*

Om de boodschap te versterken legden auteurs vaak een verband met de tien plagen van Egypte. Volgens het Bijbelboek Exodus strafte God de Egyptische farao met plagen zoals veepest, luizen en sprinkhanen omdat hij de Israëlieten niet toestond het land te verlaten. Een liedje over een muggenplaag in Friesland in 1664 trekt bijvoorbeeld een parallel tussen Gods straf voor het Egyptische volk en hoe hij nu zijn toorn wierp over de Friezen: 'Zoo werd' mee bematight onse Somer-plaisier, Met 't quellen, en 't steken van dit kleyn Dier.'

Andere auteurs verwezen naar het Bijbelboek Openbaring. Daarin werd gesproken van het uitgieten van de zeven 'phiolen vol des toorns Gods', waarna zeven engelen elk een straf naar de aarde zonden. Zo schreef predikant Aemilius van Cuilemborgh, die in Heusden diende, in 1682 een lied over een watersnood waarbij 22 personen op Goeree en Overflakkee verdronken. Het droeg de veelzeggende titel 'De Phiolen van Gods Gramschap in overvloed uyt-gegooten, te overweegen by die grote watervloedt des Jaers 1682'. Hij plaatste de watersnood in een reeks van andere plagen die het land geteisterd hadden, zoals oorlog, pest, bliksem, vorst, insecten- en muizenplagen. Zijn boodschap was zonnklaar: de mens dient zijn leven te beteren, want God straft hem voor zijn zonden.

Saamhorigheid

Naast het verspreiden van nieuws en het overbrengen van een religieuze moraal boden de liederen ook een uitweg om samen te rouwen en collectief stil te staan bij het verlies en leed dat een catastrofe veroorzaakte. Door samen te zingen – in kerkgemeenschappen en daarbuiten – werd het saamhorigheidsgevoel versterkt: een rouwproces waar iedereen doorheen moest en waarbij de hele gemeenschap betrokken was. Dat saamhorigheidsgevoel kon heel lokaal zijn. Zo ontplofte op 16 mei 1744 tussen zeven en

at d' o'f het angst en schrik,
Trefst tans ons Nederlanden,
Door Stormen aan 't randen,
Een hooge Waervloed,
Scheurd Dam en Dijk van een,
En waar men zich ook spoed,
't is klagen en geweën.

Noordhollands vrugbaar oord.

acht uur 's avonds de kruitmolen van Stavoren in Friesland. Een lied beschreef hoe in één klap talloze huizen vernietigd werden. Ook kwamen verschillende mensen om het leven en werden enkele beesten gedood. Een schipper uit Warns die net op dat moment kwam aangevaren, kwam ook om het leven. Het lied richtte zich vooral op de bewoners van Stavoren, die wel heel zwaar getroffen werden. Dit was namelijk al de derde keer dat de kruitmolen ontplofte. Tegelijkertijd kon de situatie in Stavoren als een waarschuwend les voor anderen gelden: kennelijk was de bevolking van Stavoren zo ontspoord dat hun hoogmoed keer op keer bestraft werd. Het lied eindigde met een bede aan God om de bewoners van deze stad in de toekomst te sparen.

Vanaf het midden van de achttiende eeuw hadden de meeste liederen een nationale reikwijdte. Of de ramp zich nu in Amsterdam of Overijssel had voltrokken, alle Nederlanders konden er lering uit trekken. Neem bijvoorbeeld dit lied uit 1799 over de overstromingen in Gelderland:

Maar ach! ô Vaders God!
Al 't geen ons Volk moet draagen
Dat is haar zondenschuld,
't Zyn welverdiende plaagen,
Want 't gansche Nederland
Is van u afgekeerd.

In de negentiende eeuw kreeg deze solidariteit nog een extra dimensie. Door middel van de liederen werd het publiek opgeroepen om geld en goederen te doneren aan de slachtoffers. Na de overstromingen in het rivierengebied in 1861 klonk de muzikale oproep als volgt:

Het water stroomt zeer krachtig,
Vernield, verbrijzeld in zijn vaart,
Geen huis of hut blijft nu gespaart,
Huisboel, voorraad sleept het mee,
Herschappen is het land in zee.

Velen zijn reeds verdronken,
Anderen verstijft van kou,
Zwaar gedompelt in de rouw,
Hun bede klinkt ten hemel heen,
Met klagen, zuchten, en geweën.

Komt waarde landgenooten,
Geef thans aan hen met milde hand
Elk een naar zijnen rang en stand
Breng een offer aan hun lijden
Dat zal u en hen verblijden.

Soortgelijke oproepen komen we tegen bij grote scheepsrampen. In het najaar van 1883 kwam een groot deel van de Scheveningse vloot om het leven. Maar liefst 55 vissers verloren het leven; zij lieten 32 weduwen en bijna honderd kinderen na.

Ont Breek in Waterland,
Is mede gansch bedolven,
't Scheen aan alle kant,
Niet dan als Watergolven,
Die Menschdom treurt en angst,
Het kermen en geweën,
Dat klont zelfs door de Lugt,
En door de Wolken heen.

Veel Dijken aan de Zee,

En door de Wolken heen,
Het schoone Nieuwendam,
Een Nieu Lied op het Droevig ongeluk veroor-
sakt door het springen van de Kruyd-Molen en Kruyd-Toren
oor Stavoren binnen Vriesland, waar door veel Huizen in on-
ontrent de Stad seer zijn beschadigt geworden, verscheide
Menschen gedood en Beesten verongelukt, waar door de jam-
merlijke toestand byna onbeschrijfelijk is, gelchied des mor-
genstulichen 7. à 8. Uuren, op den 16. May 1744. Breder te
Lezen of te Singen. Voys: O Holland ichoon.

Wet hoort men in de Werelt niet,
Diet ald' d'oor de Maacen /
Gelijn ald' hier deernst dit Lied /
't Gern is u sal beschiet /
Woe dat d'oor op een moogen Maer /
Op de Stad d'at d'oor d'oor /
Omcent de d'at d'oor /
Een jammer quam gebruen /
Een Nieu Lied op het Droevig ongeluk veroor-
sakt door het springen van de Kruyd-Molen en Kruyd-Toren
oor Stavoren binnen Vriesland, waar door veel Huizen in on-
ontrent de Stad seer zijn beschadigt geworden, verscheide
Menschen gedood en Beesten verongelukt, waar door de jam-
merlijke toestand byna onbeschrijfelijk is, gelchied des mor-
genstulichen 7. à 8. Uuren, op den 16. May 1744. Breder te
Lezen of te Singen. Voys: O Holland ichoon.

Wet hoort men in de Werelt niet,
Diet ald' d'oor de Maacen /
Gelijn ald' hier deernst dit Lied /
't Gern is u sal beschiet /
Woe dat d'oor op een moogen Maer /
Op de Stad d'at d'oor d'oor /
Omcent de d'at d'oor /
Een jammer quam gebruen /
Een Nieu Lied op het Droevig ongeluk veroor-
sakt door het springen van de Kruyd-Molen en Kruyd-Toren
oor Stavoren binnen Vriesland, waar door veel Huizen in on-
ontrent de Stad seer zijn beschadigt geworden, verscheide
Menschen gedood en Beesten verongelukt, waar door de jam-
merlijke toestand byna onbeschrijfelijk is, gelchied des mor-
genstulichen 7. à 8. Uuren, op den 16. May 1744. Breder te
Lezen of te Singen. Voys: O Holland ichoon.

E Y N D E.

De hele Scheveningse gemeenschap was in rouw, zo benadrukte het lied. Het leed kon echter verzacht worden door ruimhartig te doneren, blijkens de slotregels: 'Dat Land- en Stadgenoot zich nu ontferme, / Een zoete drop in d'alsembeker giet.' Mensen werden ook aangespoord geld te geven na de storm van 27 januari 1884, toen twee schepen vergingen, de Cornelia en de Rijn. De Vlaardingse drukkers Dorsman & Odé verkochten voor de prijs van vijftien cent een uitgebreid muzikaal relaas van de ramp, waarvan de opbrengsten naar de nabestaanden gingen. Aan de uitgave was een lijst toegevoegd met de namen van de verongelukten, inclusief vermelding van het aantal kinderen dat zij achterlieten. Wie iets wilde doneren, kon terecht bij de uitgever, die een speciale collectebus had geplaatst.

Waar zal ik mijne gave zenden?
Wel bij Dorsman & Odé
Staat een bus voor die ellende,
Deel dan dáár uw gave mee.

Een van de meest opvallende liefdadigheidsliederen dateert uit 1881 en heet het 'Watersnood-Wilhelmus'. Op 18 februari 1881 werd in het Paleis voor Volksvlijt een 'Watersnood-feest' georganiseerd, ter ere van de verjaardag van koning Willem III. De opbrengsten van het feest gingen naar de getroffen van de watersnood-ramp in Noord-Brabant, in het bijzonder Nieuw-kuijk. In het Watersnood-Wilhelmus dat voor deze gelegenheid werd geschreven, werd koning Willem III gememoreerd als een heuse land- en watervorst, die als een waterleeuw het wassende water wist te bedwingen.

Vred' reeds zijn ootkomen,
Vred' reeds hun hulp gewaar,
In werde opgeden,
In 't Heeren Logement,
Van alles wel voorzien,
Van warmen Soep en Brood,
Voor d'at bedroefde Liden.

De Moeders bijna Naakt,

In acht strofen werd
het ontploffen van
de kruitmolen in
Stavoren in 1744
bezongen. Bron:
Meertens Instituut.

Solen en Gemera,
Is door het Vuur v. r. ronden
De straf volgd hun weldra,
Voor hun bedreven Zonden,
En k ook dat God het is,
Die 't Water wreeken laet.
De straf volgd ons gewis,
Als men zijn woord vermaet.

11 God schenkt ons genad',
Wilt tog uw Grampchap laet,
Wilt enen voor en na,
U minnen, Omen d'eren,
En Leven naar u woord,
Zou gij wel dat gelchied,
Celyc men elk behoort,
Vermaet tog ons Verdien.

12 Goden wilt uw Kruis,
In Dood en Eer Opleiden,
En d'at men het niet en traet,
Want gij bent in ons d'eren,
En d'at men het niet en traet,
Want gij bent in ons d'eren,
En d'at men het niet en traet,
Want gij bent in ons d'eren.

Trefte ons d'oor het angst en schrik,
Trefte ons d'oor het angst en schrik,
Trefte ons d'oor het angst en schrik,
Trefte ons d'oor het angst en schrik,
Trefte ons d'oor het angst en schrik,
Trefte ons d'oor het angst en schrik,
Trefte ons d'oor het angst en schrik,
Trefte ons d'oor het angst en schrik,
Trefte ons d'oor het angst en schrik,
Trefte ons d'oor het angst en schrik,

Noordhollands vrugbaar oord,
Is als een Zee herboren,
Is als een Zee herboren,
Is als een Zee herboren,
Is als een Zee herboren,
Is als een Zee herboren,
Is als een Zee herboren,
Is als een Zee herboren,
Is als een Zee herboren,
Is als een Zee herboren,

Landmeer is weggevoeld,
En in dien Vloed gezonken,
En in dien Vloed gezonken,
En in dien Vloed gezonken,
En in dien Vloed gezonken,
En in dien Vloed gezonken,
En in dien Vloed gezonken,
En in dien Vloed gezonken,
En in dien Vloed gezonken,
En in dien Vloed gezonken,

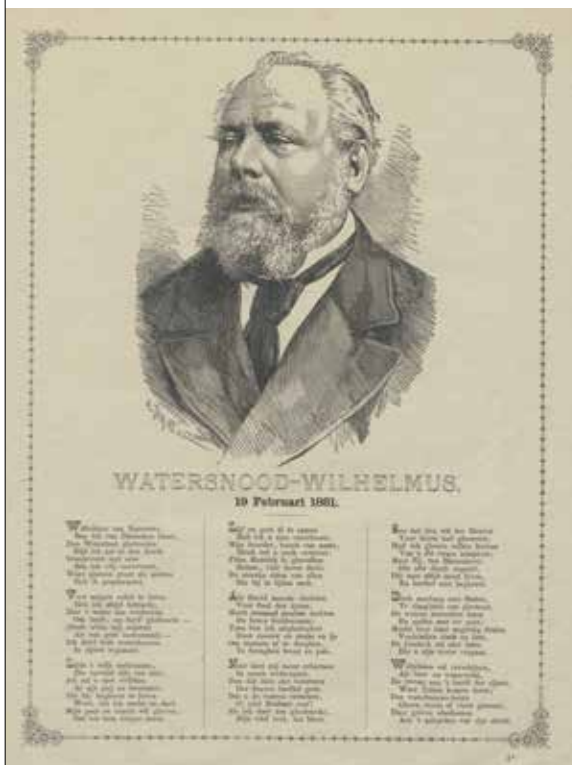
Schaarrendom die meest ook was,
In deze Rampvloed deelen,
In deze Rampvloed deelen,
In deze Rampvloed deelen,
In deze Rampvloed deelen,
In deze Rampvloed deelen,
In deze Rampvloed deelen,
In deze Rampvloed deelen,
In deze Rampvloed deelen,
In deze Rampvloed deelen,

Welk! de Oorlofs,
Moet voor die ramp beaven,
Moet voor die ramp beaven,
Moet voor die ramp beaven,
Moet voor die ramp beaven,
Moet voor die ramp beaven,
Moet voor die ramp beaven,
Moet voor die ramp beaven,
Moet voor die ramp beaven,
Moet voor die ramp beaven,

**Wilhelmus van Nassouwe,
Ben ick van Dietschen bloet,
Den Waterlant ghetrouwe
Blijk ick tot in den doedt.
Oranjevorst met eere
Ben ik vrij onverveert,
Want plassen groot als meiren
Heb ik geannexeert.**

**Wilhelmus sal verschijnen,
Als land- en watervorst,
En zweemt aen 't hoofd der sijnen,
Waer Triton komen dorst;
Den waterleeuwe-heere
Gheen storm of vloet geneert,
Daer golven obedieerden
Aen 't quispelen van zijn steert.**

We weten niet wie de auteur van deze tekst was, maar we kunnen wel constateren dat liefdadigheid en nationale saamhorigheid hier op een unieke wijze samenkomen. Het Wilhelmus was toen weliswaar niet het officiële volkslied (dat was 'Wien Neêrlands bloed'), maar het was wel een algemeen bekende melodie, die geassocieerd werd met vaderlandsliefde. Het feest kwam de organisatoren overigens ook op stevige kritiek te staan, want hoe gepast was het om te feesten en dure diners te verorberen, terwijl de ellende in Nieuw-kuijk niet te overzien was? Wat echter overheerste was de steun. De hele vaderlandse culturele elite haastte zich om hun steun aan de slachtoffers te betuigen in een fraai uitgegeven brochure, waarvan de opbrengsten naar de slachtoffers en nabestaanden gingen.

Het Watersnood-Wilhelmus met het portret van koning Willem III erboven. Dit lied is opgenomen in het Feestblad en Programma voor het Watersnood-feest op 18 februari 1881 in het Paleis voor Volksvlucht. Collectie Universiteitsbibliotheek Leiden.

Literaire verfraaiing

Tot slot kunnen we ook nog spreken van een esthetische functie van ramplieden. Hoe paradoxaal het ook mag klinken, auteurs streefden een zekere vorm van overtuigingskracht of zelfs schoonheid na in hoe ze de gebeurtenissen presenteerden. Literaire en muzikale stileren lagen daarbij in elkaars verlengde.

Neem bijvoorbeeld het dramatische visserslied getiteld *Ada*, geschreven door de uit Scheveningen afkomstige smid en reder Cornelis Gébel. Hij schreef het naar aanleiding van het vergaan van twee Scheveningse vissersboten in het najaar van 1841. De opbrengsten kwamen ten goede aan de weduwen en kinderen van de omgekomen vissers. Het lied had weinig te maken met een actuele beschrijving van de ramp. Cornelis Gébel had er een heuse 'romance' van gemaakt, in de traditie van de bekende vaderlandslievende dichter Hendrik Tollens. We zien hoe *Ada*, een arme vissersvrouw, met smart terugdenkt aan het moment dat haar man Robbert naar zee gaat.

**Daar zit zij, ADA! neêrgebukt,
Die arme visschersvrouw,
En werpt een blik op 't lieve wicht,
Dat lagchend aan haar boezem ligt,
Haar boezem vol van rouw.**

**Zij denkt met schrik aan d'avondstond,
Toen ROBBERT was gegaan:
De wind sloeg vreeslijk door het want,
De golfslag rolde zwaar op 't strand,
En droevig stond de maan.**

Dan volgt een hartverscheurende scène waarin zij met haar kind op de arm afscheid neemt van haar lieve man. Weken wacht ze op zijn thuiskomst, maar Robbert keert niet terug. Haar wanhoop neemt zo toe dat ze dagenlang huilt: 'Zoo vloten dagen achtereen, / En traan op traan gestort.' Maar hoe ze ook hoopt, het is tevergeefs.

**Helaas! haar Robert kwam niet weêr:
Zijn bodem was vergaan.
En Nederland, gehuld in rouw,
Plengde om die arme weduwnvrouw
En om haar kroost een traan.**

Het moge duidelijk zijn dat Gébel op een heel poëtische wijze verslag deed van de ramp. Het ging hem niet zozeer om historische nauwkeurigheid, maar om literaire verbeeldingskracht. Tragiek en esthetiek liggen hier dicht bij elkaar.

Deze literaire verfraaiing zien we in meer ramplieden. Auteurs brachten het nieuws en deden dat op eloquente wijze, waarbij ze gebruikmaakten van stilistische middelen. Een van de meest esthetische ramplieden is misschien wel 'Traanrijk en Troosthart' uit 1775 van de

De Moeder bijna Nakt,
Overstroming van de
sluis in Delfshaven,
1775. Prentmaker
Noach van der Meer
(II) naar een tekening
van Hendrik Kobell.
Collectie Rijksmu-
seum.

predikant Olivier Porjeere. Bij monde van het personage Traanrijk wordt verslag gedaan van de watersnoodramp van 1775. De auteur doet dat echter op een veel literairdere manier dan een krant zou doen. Zo spreekt hij van 't Vlijtkweek-end Harderwijk', 't IJsselgroetend Campen' en 't waterscheppend Thoolen'. Daarnaast voelt Traanrijk de aandrang om zijn gevoelens via de kunsten te uiten, vooral midden in de nacht.

*De witte maan daagde op –
het zwerk, door God gestild,
Vertoonde een heldre kleur
met blaauwgeverfde wangen:
't Gezicht alleen ontstak den lust
tot Nachtgezangen:
Ja, 'k greep de dankharp
reeds in 't lachend oogenblik.*

Dit is een tamelijk onwaarschijnlijk tafereel vlak na een watersnoodramp. Het heeft dan ook niets met een beschrijving van de werkelijkheid te maken. Hier was sprake van een dichter die de laatste Europese literaire mode volgde. Hier sprak een romanticus, geen verslaggever.

Lange traditie

Wanneer we het corpus overzien, kunnen we vaststellen dat liederen in het verleden een belangrijke functie bij het verwerken van rampen speelden. Ze brachten het nieuws en boden een platform om collectief te rouwen. Er werden ook religieuze lessen geboden: God strafte de mens om zijn zonden en daarom diende de mens zijn leven te beteren.

Tegenwoordig vervullen liederen geen nieuws-functie meer bij rampen, maar het collectief bele-

ven van rouw en scheppen van saamhorigheids-gevoel bestaat nog wel. Dat komt vooral tot uiting bij liefdadigheidsacties. Recent nog, in het najaar van 2017, bracht een groep Nederlandse YouTube-artiesten een benefietlied uit ten behoeve van de slachtoffers van orkaan Irma op Sint Maarten onder de titel 'Ik geef om jou'. Anders dan vroeger vinden we geen uitgebreide beschrijvingen van ellendige taferelen of waarschuwendes lessen. Wat overheerst is de boodschap van optimisme en herstel. Ook wordt een beroep gedaan op de medemenselijkheid, in de hoop dat het publiek gul zal geven. Het onderzoek naar historische rampliederen laat zien dat deze elementen in een lange traditie geworteld zijn. ■

Verder lezen

Lotte Jensen, 'Wat moet ons Nederland al lyden'. Zingen over rampen, 17de-19de eeuw', in: *Geschiedenis Magazine* 53 (april 2018) 3, 32-34.

Lotte Jensen, 'Disaster upon disaster inflicted on the Dutch. Singing about natural disasters in the Netherlands, 1600-1900', *BMGN – Low Countries Historical Review* 134 (2019) 2, pp. 1-26.

Cor van der Heijden, *Rampen en plagen in Nederland 1400-1940*.

Pestbacillen, paalwormen en plunderende Moskovieten (Zaltbommel 2004).

Lotte Jensen, *Wij tegen het water. Een eeuwenoude strijd* (Nijmegen 2018).

Una McIlvenna, 'Ballads of Death and Disaster: The Role of Song in Early Modern News Transmission', in: J. Spinks, C. Zika (eds.), *Disaster, Death and the Emotions in the Shadow of the Apocalypse, 1400-1700* (London 2016), pp. 275-294.

Natascha Veldhorst, *Zingend door het leven. Het Nederlandse liedboek in de Gouden Eeuw* (Amsterdam 2009).

De grootste collectie Nederlandstalige liederen is raadpleegbaar op www.liederenbank.nl (Meertens Instituut).

Meer informatie over het Nijmeegse onderzoeksproject naar de verwerking van rampen in Nederland: www.dealingwithdisasters.nl.